

melyeknek persze minden kötetben helyt kell kapniuk, talán népszerűsíteni akarván a mindinkább elfeledett költőt, egyre csak Tompa kismesteri lírájának alkotásait sorjáztatja egymás mellé, nemhogy oszlatva, hanem elmélyítve az eddigi félreértéseket. Nem tekintélyérvet, hanem legmegértőbb és legihletettebb ismerőjét kívánjuk idézni, midőn Arany János recenziójára hivatkozunk. Az ott kiemelt verseknek — nem túlzunk — még ötöde sem szerepel Bisztray válogatásában, az előszó szerint pedig „Tompa Mihály a családi érzés, a hitvesi szeretet, az édes otthon ihletett hangú énekes volt”, míg Arany mélyülő „ódává tömörülő” reflexivitást elemez, Horváth János pedig — hogy más példát is idézzünk — „mélyen melankolikus fogékonyságról”, sőt „önkinző, elégedetlen töprengésről” szól. Égésében véve nemhogy Arany, de inkább Lévay József nekrológjának és emlékezéseinek szellemét látszik követni a *Szólóhegyen*, olyan ez a kötet, mintha ő válogatta volna, mondjuk a hetvenötödik évfordulóra. Semmiképp nem óhajtanánk egy túlmodernizált, csak a vívódó Tompáról képtelén adó gyűjteményt: hanem az ellenkezője talán még kevésbé indokolt.

Önnön válogatási elvén belül mindenestre a kötet teljesen egységes, bajos lenne hát részletkifogásokat emlegetni, — noha még így is alig érhető, miként maradhattak ki olyan versek, mint a *Hamton állok*, *Boldogság*, *Sírboltban*, vagy kitűnő szatirikus kísérlete (Komlós Aladár hívta fel rá a figyelmet), a *Boldog sziget*.

Cserébe — s ezt kár lenne eltagadni —, hála a leíró versek egymást követő sorának, alaposan áttekinthetjük Tompa tájíróját, árnyaltabban ítelhetjük meg képalakításának egyik és semmi esetre sem érdektelen típusát, formáját. A korszak kutatói, egyet említve csak a kínáló tanulságok közül, bizonyára felfigyelnek majd arra a folyamatra, a szabadságharc bukását követő letargiában miképp tolódtól el, alighanem elsőként a magyar irodalomban, téveszhetetlenül a dekadens szubjektívizmussal irányában Tompa Mihály tájköltészete.

Ismétlem, önmagában tekintve érdekes is, szép is ez a gyűjtemény, s ha lenne olyan, a nagyközönségnek szóló, szélesen válogatott, de a közlés szempontjaira is tekintő, tehát nem túlzásfolt kötet, melyet nagyon is hiányolunk s melynek funkcióját most vállalnia kellett volna, fenntartás nélkül örömmel fogadnánk, hisz úgy megjelenését épp nyomban szemetszűrő egyoldalúsága tenné jogosulttá. Ilyformán azonban egy szerencsés lehetőség maradt általa kihasználatlanul, s nagyon kérdéses, mikor kínálkozik hasonló.

Pór Péter

H. Boros Vilma: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. 57, (1) 1., 9 t., (1) 1.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában folyó rendezés Széchenyi István hagyatékát is érinti. A munkálatok az eddignél áttekinthetőbb levéltári rend kialakításának szükségletéből fakadtak, ugyanakkor Széchenyi műveinek teljes, kritikai kiadásához, s az ennek alapján megírandó életrajzhoz kívánják a felteteleket megteremteni.

H. Boros Vilma tanulmánya a Kézirattár Széchenyi-gyűjteményének kialakulásáról szintén ebbe az elképzelésbe illik bele. Munkáját e téren úttörő kezdeményezésnek is felfoghatjuk, hiszen Bártfai Szabó László 1941-es, Bakács István 1958-as leltára a Széchenyi család levéltáráról csak részben foglalkozik Széchenyi István hagyatékával. (Csapodi Csaba rövid tanulmánya a *Magyar Tudományban* pedig mindössze két oldalon ismerteti a gyűjtemény sorsát a második világháború és az azt követő rendezés során.)

Széchenyi István hagyatékának tekintélyes része nem került a család soproni és csenki levéltárába. Az iratokat Széchenyi életében kiváló képességű titkára, Tasner Antal tartotta számon. Az 1849-es ágyúzáskor a pesti lakásban összekeveredő iratokat is ő vette gondozásba. A nagy politikus hosszú, nyolcéves idegösszeomlása után pedig, 1856-ban Döblingbe küldte a rendezésre váró levéltári anyagot. Az írások egy részét feleslegesnek gondolta Széchenyi, s ládába csomagolva a soproni levéltárba szállította „eltemetésre”. Ennek ellenére jelentős mennyiségű anyag maradt Döblingben. Az 1860-as Széchenyiné és barátainál tett házkutatás során a bécsi rendőrség naplói és levelezése egy részén kívül többek között a *Pesti por és sár*, a *Die Presse in Österreich*, a *Disharmonie und Blindheit*, a *Garat IV.* fejezetének kéziratát is lefoglalta. Széchenyi öngyilkossága után újabb házkutatást tartottak, s újabb írásokat hoztak el. Ezek sokáig a bécsi Staats-Archivban hányódtak, s csak az első világháború után sikerült Károlyi Árpádnak megtalálnia őket. A lefoglalt iratok (Széchenyi-Akten) ma sincsenek a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában. 1926-ban kerültek haza, s az Országos Levéltárban helyezték el őket. (Az Országos Levéltárban található még az ún. Lunkányi-hagyaték, valamint Széchenyi István iratainak és levelezésének egy része.)

Széchenyi elképzelése tehát csak részben vált valóra: „összegyűjtött iratai együtt képeztek volna valóban páratlan értékű

dokumentumot a reformkor nagy átalakulásáról”.

Hagyatékának legnagyobb része végrendelete szerint titkárának és barátjának, Tasner Antalnak a tulajdonába került. Tasnert azonban halála 1861-ben megakadályozta, hogy jogos tulajdonát birtokába is vegye. Így az saját pesti lakásán, Sopronban, Cenkén és Bécsben megosztva várta a rendezést. A számára hozzáférhető iratokat Tasner Géza (Tasner Antal fia) 1875-ben eladta a Magyar Tudományos Akadémiának. A soproni és cenki iratok átvételére az Akadémia egy bizottságot küldött ki. A bizottság 1882. jan. 30-i ülésén határozatot fogadott el Széchenyi műveinek kiadása tárgyában. „1884-ben Zichy Antal Széchenyi naplói alapján írt könyve jelenik meg először”. Az első kötetet követte a többi, azonban a díszes vállalkozás a IX. kötet után a ráfizetés miatt abbamaradt. Az 1891-ben, Széchenyi életrajzának megírására kitűzött pályadíj is kevés eredménnyel járt. Egyetlen számontartásra érdemes munka érkezett be 1913-ban (Fridreich Istváné).

Siker koronázta viszont a Széchenyi Múzeum létrehozására irányuló törekvéseket 1905-ben. A múzeumot a Magyar Tudományos Akadémia épületében rendezték be. A múzeumban nemcsak Széchenyi kéziratjai, levelei stb., hanem Széchenyi működésére vonatkozó művek, valamint képek, szobrok és emléktárgyak is helyet kaptak. Ez az anyag 1943-ban a cenki levéltárnak az Akadémiára való átszállítása következtében jelentősen kibővült. A Széchenyi Múzeum fennállásának a háború pusztítása vetett véget: 1944-ben repülőknak találta el a kiállítótermet. A tárgyi emlékek zöme megsemmisült, az iratok nagy része azonban szerencsésen megmenekült.

A felszabadulást követő rendezés során a megmaradt, levéltári jellegű anyagot a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában, a Széchenyi-gyűjteményben helyezték el. Mivel az iratok nagy részéről nem lehetett eldönteni, hogy mikor és miképpen kerültek az Akadémia tulajdonába, a tárgy szerinti besorolás látszott célszerűnek. (Széchenyi mint író, Széchenyi levelei, Akadémia, Casino, Duna-szabályozás, Híd stb.) Ez az elrendezés tehát a Paur Iván-féle mintát vette alapul. (Paur Iván 1888-ig volt a Széchenyi család levéltárosa.)

H. Boros Vilma tanulmányában első sorban azt világítja meg, arra keres magyarázatot, hogy miért, hogyan és hova szóródott szét Széchenyi István hagyatéka, s az Akadémia gyűjtése nyomán hogyan került az anyag zöme mégis egy helyre. E cél érdekében meg kellett vizsgálnia az iratok történetét Széchenyi életében

(I.) és halála után (II.), be kellett mutatnia az Akadémia tevékenységét a hagyatékkal kapcsolatban (III.), ismertetnie kellett a Széchenyi Múzeum történetét (IV.), valamint a felszabadulás utáni levéltári munkát (V.).

Suhai Pál

Csatári Dániel: A Vásárhelyi Találkozó. Bp. 1967. MTA Irodalomtörténeti Intézete—Akadémiai K. 143 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 56.)

Csatári Dániel formában, terjedelemben szolid kis könyve igen nagy fajsúlyú problémákat feszeget. Témája nem kisebb tanulságokat rejt magában, mint az 1918–19 utáni fasiszta hatalmak diktatúráiba, majd a második világháborúba sodródott Közép-Európa tragikumának általános okait. A lassan szerveződő, majd egymásnak feszülő fasiszta és antifasiszta erők birkózásából csak egyetlen, látszatra talán túlságosan is epizodikus eseménysor leírására vállalkozott: a romániai magyar kisebbség antifasiszta egységfrontjának egyes állomásait és a Vásárhelyi Találkozóban csúcspontot elérő eredményeit próbálja a korabeli dokumentumokból felderíteni. Ahogy a magyarországi Márciusi Front, úgy a romániai Vásárhelyi Találkozó főszereplői is baloldali írók, újságírók voltak, ez magyarázza, hogy e politikatörténeti tárgyú könyv az Irodalomtörténeti Füzetek sorozatban jelent meg.

A XX. században egyetlen népnek, vagy államnak sem lehet szuverén története. Az erdélyi magyarság e történelmi epizódja igazi jelentőségét is csak az adott kor egyetlen összefüggéseiből lehet kifejtani. Csatári Dániel a keretek szabta lehetőségeken belül e követelményeknek megfelelően témája háttereként fel is vázolja a kor koordináta-rendszerének meghatározó vonalait a tárgyalás során. Így nemcsak a nemzetközi politikai erőhelyzet szerint alakuló romániai belpolitikai életbe nyerhetünk bepillantást, hanem szemünk előtt bontakozik ki az széles körű kölcsönhatás, amely a spanyol és a francia népfrontmozgalom sikerei, s a KI VII. kongresszusának elméleti felismerései nyomán nagymértékben befolyásolta a csehszlovákiai, a magyarországi és a romániai antifasiszta egységfront-törekvéseket. Az igazat megvallva azonban ehhez némi tájékozottság és következtetni tudó képzelet is kell, mert a könyv nem a közép-európai egységmozgalmak összefogott, esetleg összehasonlító története — ami lehetne —, hanem inkább csak a fölvonultatott irodalmi hivatkozásokban, óriási filológiai apparátusban